y
167
277460

ителямъ!

книгами аккуратно—онѣ слу-
мъ одному, а многимъ.

атель будетъ бережно обращаться съ
книги сохранятся гораздо дольше и
атить деньги на ихъ починку, библіо-
больше новыхъ книгъ.

ите на книгѣ, не подчеркивайте словъ

гловъ у страницъ;
страницъ и рисунковъ;
айте страницъ грязными и мокрыми

іеть бумагой; въ мокрую погоду книги

гу слѣдуетъ класть на столъ; если
аскрытой въ рукахъ, то ни въ какомъ
ь корешкѣ, т. к. отъ этого расшаты-
ваются листы.
йте въ срокъ, чтобы ее могли полу-
спомните, какъ Вамъ непріятно, когда
инесетъ во время той книги, которую

Тип. Упр. С.-Д. ж. д 386.

Зак. 1916 г. № 131—6000 экз. форм. 1/16 кар. 6гум. № 7.

Поверніть книгу не пізніше зазначеного терміну

Вид-во «Соц. Харківщина». Зам. 4-3321—200000, 1976

Товариство „Просвіта“ у Білій Церкві

М. Левицький

РІДНА МОВА

Союзъ Мелиоподоменниковъ Сѣверо-Донецкой Управленіи
792
№ 272420
19 3/IX 36 р.
527679
167

Біла Церква
З друкарні Рапопорта
1917.

Рідна мова.

Хто бував по чужих землях, той напевне помітив, що там звичайно всі люде говорять одною мовою: селяне і робітники, і перекупки на базарі, і пани, і попи, і чиновники, і офицери,—всі говорять однаково: у Франції—по французькому, у Німеччині—по німецькому, в Англії—по англійському. А у нас, на Україні, говорять не однаково: «люде»—селяне одною мовою, українською, або, мовляв, „по простому“ а «пани»—иншою мовою, російською або польською, ніби-то „по панському“.

Чому-ж то так діється, що в инших народів одна мова і у панів, і у людей, а тільки у нас дві мови: ніби-то панська і ніби-то людська? Хіба наша, українська, мова гірша, чи простіща, чи нікчемна така, що пани у нас не вживають її та й де-які селяне стидаються її та намагаються говорити «по панському, по благородному»?

Ні, не гірша наша мова за инші, а ще може й краща, лагідніща і говорять тою мовою 35 мілійонів нашого народу.

Тільки «пани» та де-які з наших людей, що відрікаються і цураються свого рідного, говорять не нашою мовою, а російською (московською) або польською.

А почалося воно у нас те двоязичіє через-те, що земля наша, Україна, довго була під чужим панованням: спершу під Польщою, а потім під мос-

ковською, російською державою. За той час тільки яких сто літ, за часів Гетьманщини, Україна, та й то не вся, була ніби-то сама собою, нічия.

Оттак і звик наш народ бути під чужим панування̀м, жив хоч «на рідній та не своїй землі» як казав великий український поет Тарас Шевченко. Та ще на лихо наше доля судила нам бути під рукою не зовсим-то чужих народів, як от, приміром, довелося бути Болгарам та Сербам під Турками, Чехам—під Німцями: панували й панують над нами Славяне, родичі ніби-то наші; але те панування вийшло нам чи не гірше за чужоземне, иновірне; бо чужі народи (Турки, Німці) дивились на підбитий під їх руку народ (Болгарів, Чехів), як на чужий: инша мова, инша віра,, звичаі—все инше. А на Україну Польща й Росія дивились завжди, як на свій власний народ і всіма силами намагалися упевнити ввесь світ, що України нема, а що це Польща або Росія. Так робив польський уряд по всій Україні, коли вона була під їх рукою, а потім робилося у Галичині, там поляки казали нема України (niema Rusi!), а є тільки Польща; Україна ніби-то тільки погранична Польська земля (Kresy),—і старалися вигнати нашу мову з ужитку в школах, судах, на залізниці, на почті—скрізь. Так само робило і Російське царське правительство, що його тепер ми здыхались Ще 50 літ тому міністр внутрішніх справ Валуев сказав, що українськоі мові «не было, нѣтъ и быть не можетъ», дарма, що тою мовою говорить 35 мілій-онів нашого народу.

З того часу як Богдан Хмельницький, ряту-ючи Україну від польського панування віддав ii

під Россійську протекцію, вже минуло 250 літ. Весь той час русскі царі й правительство не визнавали українськоі мови не допускали ii у школи, суди, управи, не дозволяли службу Божу правити українською мовою, а скрізь веліли вчити, говорити й писати по россійському. 250 літ наша мова була під забороною, ніби щось погане, шкодливе, гірше за людське. А проте вона не счезла зо світу, не пропала, не замінила ii ніяка инша мова: українська мова була, есть і буде, бо ніякими заходами, хоч-би й найліпшими і завзятими, не можна вирвати язик у 35 мілійонів народу.

Оттакого лиха довелося зазнати Україні, та не від чужих, иновірних народів, а від своіх нібито «братів»-славян;—не так од народів як од іх правительства: королів, царів, придворних панів, царських прислужників і наймитів.

„Не так тіі вороги, як ті добрі люде".

А звичайно, де пани, там бувають і підпанки, а коло панів і підпанків—усякі панські слуги, підлизники, підніжки, що стараються до панів підлеститися, прислужитися: може, мовляв, ті пани з ласки своеі соблаговолять

„Дулю дати, хоч маленьку,
Хоч пів-дулі, аби тільки
Під самую пику..."

За часів польського панування багато української козацькоі старшини, заможніх і освічених людей перелицювалися на поляків, відцуралися України і старалися забути, що батьки й діді іх були українці і свою кров проливали, за волю і права своеі батьківщини. Так само робили і роблять тепер наші пани, що перелицювались на

„русскихъ“: вони не тільки зріклися всього рідного, а ще й топчуть ногами і запльовують те, що їх діди і прадіди як святощі шанували. Потомок запорожців і правнук гетьмана недавно у Державній Думі казали, що наш народ не хоче ніяких прав для своєї мови і школи йому не треба на рідній мові; українці, буцім-то, навіть не розуміють своєї мови і охотніще читають по російському.

Так робили „пани“ наші, нащадки козацькоі старшини; а ще гірше роблять підпанки, прислужники панські: вони не тільки перевернулись у „русскихъ“, але ще й стараються всіма силами нашкодити Україні: вони своєю охотою пошились у шпигів та доносчиків, підглядали підслухували, а чого недобачали чи не дочували, то добріхували і прислужувалися своім новим панам доносами на щирих синів України, що стараються вивести свій народ з темряви й несвідомости на широкий шлях наш вселюдського знання, волі і світла. Глузуючи з українців, оті перевертні називали іх „мазепинцями, зрадниками, сепаратистами“, що ніби-то хочуть роздробити Росію на части: намагалися всякими доносами та брехнями, щоб начальство закривало наші „Просвіти“, забороняло газети й товариства, викидало українські книжки з народніх бібліотек і багато всякого иншого лиха накликали на Україну. Така вже вдача всіх перевертнів, що вони ненавидять те, чого зріклися за для вигоди чи грошей, чи ласки панськоі: так само ті турецькі яничари, що набиралися з християнських дітей, повернутих у магометову віру, ненавиділи все славянство і були найлютіщими катами для своіх колишніх братів;

так само й жид-вихрест ненавидить усе жидівське.

Були од-віку і в нас такі кати-яничари: сумної памяти „малороссъ“ Юзефович і „тоже—малороссъ“ Пихно, „українець“ Савенко і професор Флорінський, „тоже—малороссъ“, що не посоромився з храма науки піти у цензори, щоб давити і гнітити живе слово, живу думку,—і багато—багато инших таких перевертнів.

Стараннями і заходами таких „яничарів“ у початку війни царський уряд (правительство) закрив геть усі українські газети й журнали, позакривав останні українські „Просвіти“, позасилав у заслання чимало щирих українських діячів, а найщирішого з них, вірного сина України Професора Грушевського, після трусу в його хаті було зарештовано і заслано аж у Сімбірську губернію Все це зробив царський уряд, що давив і гнітив не тільки Україну, але і всю Россію; на українців-же, на їх газети, „Просвіти“ і найкращих діячів наших нацькував царських наймитів не хто инший, як оті перевертні наші, *„яничари“—зрадники.*

Що сказали-б ви, як-би діти, покинули в біді та недолі свою матір, що вигодувала іх і викохала, обікрали ії, та ще й знучалися-б з неї, на прилюдний глум ії виставляли, болотом закидали, пальцями на неї тикали та глузували-б з неї ?

Чи не одвернулися-б усі з огидою від таких виродків?

Ото такі ті наші перевертні. Не шкода нам за ними, не велика й користь од них буде і тим народам, до яких у підсусідки пішли вони.

Непотрібні вони нам так само, як не потрібне те брудне шумовиння, що на добрій страві накипає. А то жаль превеликий, що за їх приводом покидали й покидають свій рідний народ і кращі люде, розумні, учені, талановиті і собі перелицьовувались на поляків та росіян і несли свою науку, хист і працю у чужу хату, на чужу ниву, покинувши свою рідну.

Колись перші князі Київські, Волинські, Галицькі, потім наші гетьмани, вся старшина, митрополити, архиєреі, все духовенство—всі були українці, нашою-ж таки мовою говорили, писали, у школах учили. Наш народ за тих давніх часів був більше освічений, ніж тепер, бо дітей у школах учили рідною мовою; а відомо, що найкраще приймає дитина науку тою мовою, якою дома говорить і до якої змалечку звикла. Був наш народ письменніший за московський: царь Петро у нас, на Україні, набірав учителів, коли заходився просвіщати московський народ. А коли одібрали в нас волю та знищили давні права, а потім позаводили московські школи, то наш народ став темніший за московський, бо не стало своєі освіти, своіх шкіл, мало своіх учених людей і талановитих письменників. Інші народи йшли вперед, розвивали і мову свою, і освіту, і мистецтво, а ми, українці, були позбавлені того, бо язика нам одняли. Учителів наших вигонили зо служби, коли вони старались виясняти дітям науку рідною мовою, у церкві нам не дозволяли одправляти панахиду за нашого великомученика поета-селянина Тараса Шевченка...

Наш народ завжди лишався сам-один, без

 272420

свого панства, але і без своєї науки, освіти та письменства, без своєї, як-то кажуть, інтелігенції.

І так воно велося не рік, не два, а сотні літ. І через те сталося, що тепер у нас, на Україні, все, що народне, своє—те просте, „мужицьке“, а все, що зібралося поверха—чи то брудне шумовиння, чи добра сметана—те не народне, а чуже, „панське“,—польське або російське.

А за тими „панами“ й сам народ звик одвіку не шанувати щиро все те що рідне. Француз гордо скаже, що він француз, німець не зрічеться ніколи того, що він німець. А наші люде навіт і не знають добре, хто вони, чиї сини, якого краю, забули й те, що їх діди свою кров проливали за рідний край. Спитайте селянина: „Хто ви?“—Він скаже: „руський,“ а коли він католицької віри, то скаже, що поляк. Чорносотенці закличуть його записатися у той нікчемний „союз русскаго народа“, набрехавши, що за це йому колись землі дадуть,—то він і туди запишеться,—байдуже йому.

Хто сам себе не шанує, того й люди не шанують. За приводом панів-перевертнів і де-які селяне намагаються перелицюватись на „русскихъ“, гордують усім простим, а в сам-перед цураються своєї мови, перекручують її, „што-кають і как-ають“, калічать і свою, і російську мову так, що й слухати гидко,—а все за тим, щоб одрізнитися від „мужика-хахла“ та підробитися „під панів“. Особливо стараються (ломаються) ті, що вчились у школах російською мовою або служили в салдатах чи на залізниці, а найбільше ті, що вибились хоч трошки вище по-над „мужика“—у писарі, урядники, монопольщики то-що. Де-які з

тих перевертнів навіть чесне батьківське та дідове призвіще перелицьовують на чужий копил; діди писалися; Швець, Коваль, Горобець, Граб, Околіта, а вони вже пишуться: Швецов, Ковальов, Воробьов, Грабовський, Околітов,—одно слово, мовляли: від свого берега одстають, а до чужого хто його знає, чи й пристануть.

Так було колись і з Чехами в Австрії, і з иншими слав'янами. Німці були зовсім онімечили іх; усі пани, чиновники та городяне говорили понімецькому і тільки прості селяне, мужики, говорили по чешському; а коли настала воля і селяне трошки просвітилися, то завели замісць німецьких свої школи, а згодом і всі городяне і чиновники почали говорити своєю мовою; тепер уже там усі, і образовані, і прості люде говорять одною мовою—чешською і нема вже там дву-язичія, немає мови панської і мови мужичої. Так само повоскресали і стали вселюдними мужичі мови в Норвегії, Італії, у Фінляндії, у латишів та естів, на Литві. Так само починається і у нас тепер, на Україні.

З недавних часів почалося те відродження нашой мови, а початок тому поклали наші незабутні письменники Котляревський і Тарас Шевченко, а за ними багато инших письменників, вірних і щирих синів свого краю, почали писати українською мовою для свого рідного народу, показуючи людям, що наша мова нічим не гірша за всі инші, а ще може й краща; скрізь самі говорять нашою мовою, пишуть поукраїнському книжки і газети, святе письмо на нашу мову переклали, домагалися у державній Думі, щоб наша рідна

мова була і в школі, і в суді,—одно слово, щоб перестали вважати її за просту мужичу мову, а щоб сталася вона вселюдською, як і в инших народів; щоб шанували її й чужі люде, і наш народ щоб звик шанувати своє рідне слово і не думав, що українська мова тільки мужича, проста, здатна тільки для лайки, кепкування та базарної розмови.

Є українські землі і в чужих державах: у Галичині (в Австрії) живе 5 мілійонів нашого народу, багато є наших переселенців і в Америці; там вільніще було жити, ніж в Росії за царського панування і самодержавців і вже всі наші люде там —і селяне, і міщане, і пани, і попи—всі говорять нашою мовою, і пишуть нею скрізь, чи до суду, чи до якого начальства і по школах учать дітей рідною мовою. Не без перевертнів і там, але вже їх дуже мало, бо вже навчились люде шанувати самі себе і свою мову,—то й чужі люде поважають її.

Оце тепер, як звалилося тяжке ярмо царського самодержавія і поліцейської сваволі та здирства, настала всім народам Россійської держави воля, засвітила надія на краще життя. Будуть нові закони, нові права для всіх людей рівні і справедливі, стане краще жити і нам, Українцям. Забудьмо-ж старі кривди наші: іх-бо спричинили нам не сусідні братні народи,—поляки й русські, —а колишні давні королі й царі іхні, придворні пани, царські міністри, прислужники й наймити. Польський і русський селянин, міщанин, хліборо б і робітник ніколи не був і тепер не є ворогом і гнобителем українському селянинові, хліборобові, і робітникові, бо й сам він, так само, як і ми

терпів тяжку неволю і недолю, гіркою працею добував собі нужденний шматок хліба.

Користуймося-ж, Українці, з тої волі на те, щоб у сам—перед здобути собі освіту, як найбільше знання й науки придбати, бо ми геть далеко відстали від инших народів: треба доганяти їх на шляху поступу до кращого, розумного життя. А та освіта наша повинна бути на рідному грунті, рідною мовою, бо тільки у своїй хаті-своя правда. Шануймо самі себе, то й люде нас пошанують.

Великий Кобзарь наш Тарас Шевченко, писав:

Учітеся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чожого научайтесь,
Свого не цурайтесь...
. . . . . .
Не цурайтесь того слова,
Що мати співала,
Як маленьких колихала,
Малих сповивала...

КРУТІ СЛОВА.

Частенько доводиться чути нарікання наших людей, що в книжках, а особливо в газетах, виданих українською мовою, багато „крутих“ слів,— таких, що трудно їх зрозуміти і розібрати.

Що правда, то правда, Але треба поміркувати, чого завелися ті круті слова і на що вони потрібні?

Людське життя з часом міняється, наука росте, а поруч із тим народжаються на світ нові слова, оті „круті“ слова, що до них ще мало звикли люде. А як звикнуть, то ті слова вже не будуть „круті“, а прості, що й дитина зрозуміє.

Справді: спитайте якого діда старого, чи чув він змалку, як ще парубкував, такі слова: телеграф, паровоз, вокзал, вагон, багаж, білет, касса, кондуктор, монополія? Мабуть не чув, бо *телеграфів* тоді ще не було, іздили люде не *паровозом*, не у *вагонах*, а кіньми або волами і *багаж* на возах возили, а для того не треба було на *вокзалі* у *кассі білета* купувати та показувати його *кондукторові*. Пили тоді люде горілку у шинках та коршмах, а *монополії* і звання не було. І як у перше почув дід ті мудрі слова, то мабуть дуже їх не вподобав, а ще може й прокляв „бісових німців: ка-зна що видумують, хрещений народ у гріх уводять... мабуть кінець світу настає“...

А тепер ми розуміємо, що це дуже розумні люде вигадали ті речі, бачимо, що воно не на

гріх, а на користь людям (крім монополії) тепер і мала дитина знає ті слова, розуміє і не каже, що то „круті“ слова.

От і виходить: все те, що для нас може й „круте“ здається, те нашим дітям зовсім просте і зрозуміле буде: конституція, програма, конференція, партія демократична, радикальна, реакція, бюрократія, адміністрація і таке инше; життя йде новими шляхами і раз-у-раз нові слова витворює. Хто письменний і більше читає газет, той вже звик до цих слів; а хто не звик, то для нього вони „круті“. Та дарма: звикнути треба, бо не можна вже обійтися без них, не можна ні викинути їх з ужитку, ні иншими замінити, а хто не звикне, той одстане від поступу життя, буде темний, дикий, як той, хто тепер не зрозумів-би слова вокзал або телеграф.

Инші люде, найбільше ті підпанки та перевертні, що перелицювались на „русскихъ“, кажуть: яка-ж це українська мова в наших газетах, коли вживаються в ній чужі, не українські слова?

А що-ж робити, коли своіх рідних слів не стає, не вистачає? Саме через те, що од-віку всі, що вибилися з селянської недолі і темноти, зараз перелицьовувались на „русскихъ“ або поляків і цуралися своеі рідної мови і звичаів, українська мова лишилася тільки в селі і в тій мові не стало слів на те, про що тепер пишеться в газетах. На все, що є в селі—на плуг, на віз, на всяку селянську справу чи знаряддя—то наша мова має всі слова, навіть на всяку дрібничку, про яку городський, освічений чоловік і не чув, а на все, що діється по-за селом, нема в нашій мові слів і

доводиться їх позичати або нові „виковувати“.

І нема чого глузувати з нашої газетної української мови, що в ній багато чужих слів: то не тільки з українською мовою так, а и зо всякою иншою. Разгорніть лишень яку хочете россійську газету, то знайдете там чужих, не россійських слів ще більше, ще рясніще, як у наших газетах. Є книжка така: „150 тысячъ иностранныхъ словъ, употребляемыхъ въ русскомъ языкѣ“.

150 тисяч!.. це куди-більше, ніж у наших газетах, а проте ніхто не каже, що россійська літературна мова не россійська, а мішана якась, дарма, що напозичала вона таку велику силу чужих „крутих“ слів.

Глузують ті перевертні з наших книжок і газет, кажуть „який-же селянин їх зрозуміє, коли там пишуть такою трудною мовою, вживають таких „крутих“ слів? І для нас, хоч не селян, ця мова трудна і нам лекше читати руські газети“.

Не диво, що вони охотніще читають руські газети, бо відріклися своєї рідної мови, в руських школах учились, по руському тільки й говорять і дома і по-за домом.

А що нашому селянинові трудненько буває читати газету українську, то газета в тому не винна; не винна, що народ наш темний, що школ мало, що наука в тих школах не така, як слід-би, що вчать там не рідною, а чужою мовою.

А візьміть ви россійського селянина з Ярославської або Тамбовської губерніі та прочитайте йому з россійської-ж таки газети: „платформа конституціоно-демократической партіи“ або „бюджетъ сведенъ безъ дефицита“ або „ассигнованіе

на меліоративный кредитъ"—чи багато він зрозуміє тих ніби-то россійських „крутих" слів? Не зрозуміє, бо і йому, сердечному, у школі забивали голову тропарями та кондаками, а справжньої, живої науки не дали.

То-ж не винні наші письменники, що у книжках і газетах українських трапляється багато „крутих", трудних для селянина слів. А все-ж таки коли нашому селянинові читати россіську газету, то в ній він хіба десяте слово зрозуміє, а з української газети—десяте слово не зрозуміє.

Ще дорікають иноді ті перевертні наші або такі, що відбились од рідного народу, але не зовсім одцурались його, а звуть себе „тоже малороссами": „почему ваши газеты не пишутъ такимъ языкомъ, какъ напримѣръ писалъ Шевченко? Я тоже малороссъ и знаю много пѣсенъ малороссійскихъ и очень люблю ихъ, но ваши газеты мнѣ читать трудно".

На це можна сказати: коли-б такі люде з-малку не цуралися свого рідного, цікавилися-б українським письменством, то розуміли-б вони добре і наші „круті" слова і найкрутіше для них слово самосвідомий.

А писати газети такою мовою, як писав Шевченко свого „Кобзаря"—неможливо, бо писав він переважно про село, про його злидні, недолю та кріпацьку неволю; на це в його вистачало тих слів, що має село. А коли-б довелося Шевченкові писати, про *кооперацію*, дрібний *кредіт*, *банки*, про всіляки *партіі* в Думі, про *реформи* і таке инше, то і йому не вистачило-б селянської мови; мусівби й він уживати тих чужих „крутих" слів, що

без них тепер ніяк обійтися не можна ні в українській, ні в усіх инших мовах.

Життя тепер з кожним роком розвивається і ускладняється і мусить так само розвиватись і ускладнятись мова людська, коли ті люде не хочуть лишитись по-заду инших освічених народів; жити справжнім людським життям, а не так, як ті дикі народи, що не бачили з-роду сірника і не знають, як з його вогню добути.

Як поширіться у нас наука і просвітиться наш народ, тоді лекше буде йому розуміти й ті „круті“ слова.

Библиотека
при
управлении

Перевірено 1948 р.

1 2 4